

Alona Mon. Conceptual approaches to the teachers' training and scientific school of O.H. Moroz.

Annotation. *The paper deals with the concept of continuing teacher education in the lifelong learning context. It highlights the author's system of O.H. Moroz, a member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, who examined the relation between the effectiveness of first-year student adaptation and motivation for learning and self-improvement; between novice teacher's professional adaptation and the desire for continuing education and self-development. The paper describes the scientific and pedagogical conception of O.H. Moroz, the essence of which lies in the continuing teacher education and its corresponding stages: 1) adaptation of first-year students to study process at university; 2) professional (in particular psychological and pedagogical) training of future teachers in higher school (content, organization) 3) professional adaptation of novice teacher as a main stage in a system of professional training (essence, functions, structure of professional adaptation and ways of managing it); 4) lifelong learning and professional self-improvement.*

The features of psycho-pedagogical training of future teachers in the heritage O. Moroz are generalized. Content of psycho-pedagogical training: scientific basis of student learning, pedagogy, history of pedagogy, didactics, methods of educational work, general psychology, pedagogical psychology, basic steps to pedagogical mastery, certain techniques (teacher training/ BA); pedagogy of higher school, psychology of higher school, foundations of professionalism and pedagogical mastery of a higher school teacher, methodology and methods of scientific and pedagogical research, organization of educational process management at the university, economics of education (training higher school teacher/ master, postgraduate).

The characteristic features of the scientific school of O.H. Moroz are defined as well.

Keywords: *continuing teacher education, lifelong learning, novice teacher's professional adaptation, management of professional adaptation of novice teachers, self-education and professional development, scientific school.*

УДК 378:005.963

РОКИЦЬКА О.Ю.,

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Постановка проблеми, її актуальність. Радикальні зміни в українському суспільстві створюють передумови для визначення загальної стратегії сучасної системи вищої освіти, яка вимагає підготовки фахівців-професіоналів, що поєднують у собі глибокі гуманістичні переконання, фундаментальні теоретичні знання й ретельну практичну підготовку. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначено Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, концептуальними засадами розвитку педагогічної освіти України, її інтеграції в європейський освітній простір.

Основною метою державної політики в галузі вищої освіти є створення умов для розвитку висококультурної особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти й організації навчально-виховного процесу відповідно до європейських і світових стандартів. Саме тому посилюються

вимоги до викладача вищого навчального закладу, який відіграє провідну роль у реалізації актуальних завдань освітньої сфери.

Сучасна система підготовки викладачів орієнтована виключно на розвиток професійних умінь і навичок. Поза увагою залишається формування професійної мотивації майбутніх викладачів вищого навчального закладу.

Подолання виявлених суперечностей зумовлює потребу наукового осмислення та вирішення проблеми формування педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи в процесі його фахової підготовки [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми професійної мотивації викладача вищої школи досліджували В. Асеев, С. Вершловський, Є. Ільїн, В. Ковальов, А. Маслоу, Є. Павлютенков, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.

Серед сучасних науковців, які досліджують проблему мотиваційної сфери та закономірності її формування, вагомими є результати педагогів: М. Баку (обґрунтовано сукупність концептуальних положень педагогічної підтримки розвитку професійної мотивації студентів), Р. Борківської (визначено оптимальний комплекс мотивів навчальної діяльності майбутніх фахівців), І. Зайцевої (з'ясовано значення педагогічного стимулювання, ігрової діяльності, виховних можливостей колективу студентської групи як основних засобів формування мотивації навчання студентів), Л. Міхеєвої (досліджено формування мотивації в процесі вивчення педагогічних дисциплін) та психологів: Л. Дунець (обґрунтовано формування професійної мотивації шляхом реалізації індивідуально-психологічних та групових заходів), Г. Радчук (проаналізовано проблему професійного аксіогенезу майбутнього фахівця), О. Самофалової (розкрито вплив внутрішніх і зовнішніх умов на процес розвитку професійної мотивації), М. Чаїнської (визначено вплив професійного аксіогенезу як центральної лінії інтегрального розвитку студентів – майбутніх педагогів) та ін.

Мета статті. Визначити сутність поняття «мотивація», розглянути проблему низької професійної мотивації майбутніх викладачів вищого навчального закладу та визначити деякі умови, що впливають на формування професійної мотивації студентів.

Виклад основного матеріалу. Навчання в університеті виступає провідним фактором формування професійної мотивації та компетентності студента, засобом організації та забезпечення його розумового розвитку. Однак навчання у вузі не стає автоматично цікавим та значимим для молодшої людини, а іноді з часом навіть посилюється негативне ставлення до пізнання, розчарування студента як суб'єкта навчально-виховної взаємодії з викладачем у значимості, практичній цінності набуття нових знань та вмінь.

Професія вчителя завжди була одним зі стовпів, на якому трималася будова світової цивілізації. На жаль, соціальний статус, авторитет учительської професії втрачає свою соціальну вагу. В Україні означена проблема стоїть дуже гостро. І доцільно навести приклад завдань, які ставить державний освітній стандарт вищої педагогічної освіти до викладачів: вчити учнів усвідомлювати соціальну значущість педагогічної діяльності необхідно з першого курсу. Як позначають педагоги, психологи, соціологи, падіння соціального престижу професії викладача, невелика зарплатня, зниження цінності освіти серед молодіжної сфери привели до того, що багато випускників не йдуть на роботу в освітні заклади, а заповнюють собою так звані «офісні планктони». Лише 40% працюють за своїм професійним направленням. В педагогічний ВНЗ (особливо провінціальний) для випускників загальноосвітніх шкіл вступити стало дуже просто, ніж до економічного чи

юридичного. Тому студенти багатьох педвузів рекрутуються із не дуже успішних випускників шкіл, що мають слабкі результати, недостатній ступінь розвитку соціальної та особистої культури. Саме цьому завданням викладачів стає необхідність орієнтування студентів на розуміння значення педагогічної професії, її ролі не тільки в професійній освіті, але й в особистому житті кожного студента.

Правильне виявлення професійних мотивів, інтересів і схильностей є важливим прогностичним чинником задоволеності професією в майбутньому. Ставлення до майбутньої професії, мотиви її вибору є надзвичайно важливими чинниками, що зумовлюють успішність професійного навчання.

Загальновідомим є той факт, що одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами.

На думку В. Є. Михайличенко та В. В. Полянської, дослідження проблеми формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі дає змогу зробити об'єктом вивчення багато аспектів внутрішнього життя студента: його інтереси, цінності і переконання, мотиви діяльності, здібності, знання, уміння, навички, які складатимуть у подальшому його професійну спрямованість [3, с.320-321].

У науковій теорії та практиці прийнято розрізняти такі поняття, як «мотив» та «мотивація». Різні види мотивів та їх формування (мотивацію) у ВНЗ вивчали А. М. Алексюк, С. С. Архангельський, В. К. Вілюнас, І. В. Зайцева, Є. П. Ільїн, С. С. Канюк, О. М. Леонтьєв, П. Г. Лузан та ін.

Поняття «мотив» являє собою досить складний феномен, якому науковці не дають однозначного визначення. В перекладі з латинської поняття «мотив» означає «рухаю».

Є. П. Ільїн трактує мотив як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій та вчинків, а також є основою для цих дій. Поняттям «мотив», на думку Є. П. Ільїна, часто позначаються такі психологічні явища: намір, бажання, прагнення, побоювання тощо, у яких відображається наявність у людській психіці готовності, що спонукає досягненню певної мети. С. У. Гончаренко визначає мотив як спонукальну причину дій, вчинків людини, спрямованих на задоволення потреб, те що штовхає на дії.

Вдале визначення терміну «мотив» надає О. М. Леонтьєв. За словами О. М. Леонтьєва, мотив – це опредмечена потреба, тобто прагнення, бажання володіти чимось конкретним (дипломом вищої освіти, професією, іноземною мовою тощо).

Неопредмечена потреба ще не є мотивом, оскільки не визначає характеру діяльності, тому що не має предмета, на який спрямована дія. Предмет, у свою чергу, окреслюється лише тоді, коли людина починає діяти.

Поняття «мотивація» також є складним феноменом у психології та педагогіці. Поділяючи погляди С. У. Гончаренко, згідно з якими термін «мотивація» є набагато ширше, ніж термін «мотив» та інтерпретується як система мотивів або стимулів, чинників, що детермінують конкретну діяльність, поведінку особистості [3, с. 48].

Це поняття охоплює мотиви, потреби, цілі, наміри, переживання тощо. У наукових дослідженнях мотивацію розглядають переважно як сукупність причин психологічного характеру, що визначає поведінку людини, її спрямованість й активність. Всебічне розкриття причин, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії, передбачає аналіз сукупності мотивів, якими зумовлюється конкретна поведінка [2]. Формування мотивації можливе лише тоді, коли людині

вдається пов'язати мету з особистісними цінностями. Чим більш особистісні цінності пов'язані з результатом майбутньої діяльності, тим більше внутрішні мотиви підживлюватимуть енергію мотивації особистості.

Мотивація, розглянута як процес, теоретично може бути представлена у вигляді шести наступних стадій. Природно, такий розгляд мотиваційного процесу носить досить умовний характер, тому що в реальному житті немає настільки чіткого розмежування стадій і відособлених процесів мотивації. Однак для з'ясування того, як розгортається процес мотивації, яка його логіка й складові частини, може бути прийнятна й нижченаведена корисна модель.

Перша стадія – виникнення потреб. Потреба проявляється у вигляді того, що людина починає відчувати, що їй чогось не вистачає. Проявляється потреба в конкретний час і починає "вимагати" від людини, щоб вона знайшла можливість і вжила якихось заходів для її усунення.

Друга стадія – пошук шляхів усунення потреби. Раз потреба виникла й створює проблеми для людини, вона починає шукати можливості усунути її: задовольнити, придушити, не зауважувати. Виникає необхідність щось зробити, щось почати.

Третя стадія – визначення цілей (напрямку) дії. Людина фіксує, що і якими коштами вона повинна зробити, чого добитися, що одержати для того, щоб усунути потребу. На даній стадії відбувається ув'язування чотирьох моментів:

- що я повинен одержати, щоб усунути потребу;
- що я повинен зробити, щоб одержати те, що бажаю;
- якою мірою я можу добитися того, що бажаю;
- наскільки те, що я можу одержати, може усунути потребу.

Четверта стадія – здійснення дії. На цій стадії людина витрачає зусилля для того, щоб здійснити дії, які в підсумку повинні дати їй можливість одержання чогось, щоб усунути потребу. Оскільки процес роботи впливає на мотивацію, то на цій стадії може відбуватися корегування цілей.

П'ята стадія – одержання винагороди за здійснення дії. Проробивши певну роботу, людина або безпосередньо одержує те, що вона може використовувати для усунення потреби, або те, що вона може обміняти на бажаний для неї об'єкт. На даній стадії з'ясовується, наскільки виконання дій дало бажаний результат. Залежно від цього відбувається або ослаблення, або збереження, або ж посилення мотивації до дії.

Шоста стадія – усунення потреби. Залежно від ступеня зняття напруги, викликані потребою, а також від того, викликає усунення потреби ослаблення чи посилення мотивації до діяльності, людина або припиняє діяльність до виникнення нової потреби, або продовжує шукати можливості.

Л. Н. Захарова, уточнюючи види професійних мотивів викладачів, з великої кількості факторів виділяє такі: матеріальні стимули, пов'язані із самоствердженням, професіональні мотиви і мотиви особистісної самореалізації. Розглянемо як будується інноваційна діяльність викладача при домінуванні одного з вказаних мотивів.

1. Зовнішні стимули, пов'язані з матеріальною винагородою за ті чи інші елементи з впровадження інновацій. До таких стимулів можна віднести матеріальну нагороду, присвоєння більш високого розряду, наприклад, за участь у конкурсі «Вчитель року». Викладач з домінуванням зовнішньої мотивації більш, ніж інші, байдужий до змін у своїй праці, така мотивація веде до зниження ефективності професійної діяльності, а також завдає шкоди учням в їхньому особистісному розвитку, хоча це далеко не завжди виявляється так очевидно.

2. Мотиви зовнішнього самоствердження. У цьому випадку викладач займається введенням інновацій заради позитивного резонансу на його працю. Цей мотив можна назвати мотивом престижу.

Сформованість пізнавальної діяльності студентів, рівень засвоєння знання не є головною метою викладача, а засіб досягнення мети – позитивна оцінка його роботи (Л. Захарова). У таких випадках спостерігається тенденція перетворити використання нових, ефективних методів у самостійне завдання, підпорядковані не цілям навчання, а цілі особистого успіху.

3. Професійні мотиви в найбільш загальному вигляді виступають як бажання вчити і виховувати. Адекватно професійно мотивовані викладачі найбільш послідовні і наполегливі, що забезпечує оптимальний результат педагогічної діяльності. Для таких фахівців характерні пошук інноваційних форм і методів роботи, осмислення своєї діяльності, створення власних концепцій виховання.

4. Мотиви особистісної мотивації. На думку ряду дослідників, потреба в самоактуалізації, що складається в прагненні людини «бути тим, чим вона може стати», потенційно існує у всіх людей, але не у всіх виявляється у професійній діяльності, а тим більш усвідомлено. Самоактуалізація розглядається як безперервний процес, вибір з багатьох можливостей «можливості зростання» (А. Маслоу), стати «другосортним» педагогом – один з відхилюваних мотивів. Викладачі, які прагнуть до самоактуалізації, віддають перевагу творчому виду праці, що відкриває явні можливості такого саморозвитку. Викладач, що йде за таким шляхом, - це людина з високим рівнем творчого потенціалу, виявляється в прагненні досягти результату в своїй діяльності, яка має для нього глибокий особистісний сенс. Його відрізняє створення нових концептуальних підходів, високий рівень рефлексії і психологічної готовності до сприйняття нововведень [1].

Професійна мотивація як властивість особистості є системою цілей, потреб, що спонукають студента до активного засвоєння знань, оволодіння вміннями і навичками, свідомого ставлення до професії [4]. Професійна мотивація відіграє роль компенсаторного фактора: в умовах недостатньо розвинених здібностей студент, за наявності професійної мотивації, може досягти більших успіхів, ніж здібний студент, у якого не сформована професійна мотивація. Тому цілеспрямоване формування у студентів професійної мотивації є одним із першочергових завдань вищої школи.

Висновки. Мотиви є, як відомо, причиною зацікавленого відношення до навчання як основи професійної діяльності. Можна стверджувати, що активним у професійному навчанні буде той студент, що усвідомлює потребу в знаннях, необхідних у майбутній професійній діяльності, а свою професію усвідомлює, у свою чергу, як єдине або основне джерело задоволення своїх матеріальних і духовних потреб.

Професійна самосвідомість робить мотиви навчання стійкими, сприяє розвитку в студента вміння ставити перед собою мету й досягати її.

Отже, для підвищення рівня підготовки сучасних фахівців до успішної конкурентоспроможної професійної діяльності на світовому ринку праці суттєвим завданням є розвиток професійної мотивації студентів вищих навчальних закладів. Вища школа має систематично формувати мотивацію студентів до професійної діяльності за допомогою фахової практики, розкриття можливостей позитивного використання професійного досвіду.

Подальше вивчення проблеми буде спрямоване на дослідження професійної мотивації у майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ентентєєва Г.М. Сучасна практика формування мотивації майбутніх викладачів до впровадження інноваційних технологій / Г.М. Ентентєєва // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2013. – № 56. – С. 70-78.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
3. Михайличенко В. Є. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів/ В. Є. Михайличенко, В. В. Полянська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип.17 (70). – С. 320–327.
4. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів / О. Пінська // Проблеми трудової і професійної підготовки. – 2009. – Випуск 14. – С. 111-115.
5. Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.

Рокицька О.Ю. Дослідження професійної мотивації у майбутніх викладачів вищих навчальних закладів

Анотація. Сучасна система освіти орієнтована виключно на розвиток професійних умінь і навичок. У статті розглядається формування професійної мотивації майбутніх викладачів вищого навчального закладу.

Ключові слова: мотив, мотивація, професійні мотиви, професійна мотивація, формування професійної мотивації.

Рокицкая О.Ю. Исследование профессиональной мотивации у будущих преподавателей высших учебных заведений

Аннотация. Современная система образования ориентирована исключительно на развитие профессиональных умений и навыков. В статье рассматривается формирование профессиональной мотивации будущих преподавателей высшего учебного заведения.

Ключевые слова: мотив, мотивация, профессиональные мотивы, профессиональная мотивация, формирование профессиональной мотивации.

Rokytska O.Y. An investigation of the professional motivation of future teachers of higher educational institutions

Summary. The modern education system is focused peculiarly on the development of professional skills. The article deals with the formation of the professional motivation of future teachers of a higher educational institution.

Keywords: motive, motivation, professional motives, professional motivation, formation of the professional motivation.